

1795 års ”projekt” från Allmänna Brandförsäkringsverket i sammanfattning

Brandordningar skulle tillställas Kungl. Majt enligt kungligt cirkulär till länsstyrelser 19.8 1806. Alla underställdes Försäkringsverkets direktion för utlåtande och då kom 1795 års projekt till användning. Detta förslag kom därför att genomsyra den tidens brand- och byggnadslagstiftningen. Kungl. Majt. hänvisade till projektet när brandordningar ska upprättas. Projektet var indelat i 103 paragrafer.

Kapitel 1 Allmänna författningar i avseende på eldsvådor §§1-29

Staden skulle indelas i kvarter och i brandmästerskap och rotar. Brandmästare och rotfolk kunde befalla och syssla vid eldsvådor. En brandchef stod i spetsen för brandmästarna. Brandmästarna ansvarade för sprutelag. Inom säte för länsstyrelse var landshövdingen annars borgmästare brandbefälhavare.

Genom allmän kontribution (från alla) skulle man tillgodose eldsläckningsmateriel och detta proportionerades efter byggnadssätten och deras höjd.

Vattnets tidiga och ymniga anskaffande var viktigt. Till pumpare, slanghållare, ösare och hantlangare skulle brukas ”gärningsmän” som järnbärare, packhuskarlar. Till brandseglens anbringande skulle helst användas sjöfolk. För rivningsarbetet borde timmermän under ledning av stadens byggmästare samlas på särskild plats. Åkare och formän avdelades för vattenkörning. Brandredskapen och dess skötsel reglerades.

Större och mindre brandsegel med linor, lyftare och trissor behövdes. Kar och järnbeslagna tunnor anbefalldes liksom brandhakar med kedjor och tåg. Man skulle skaffa brandyxor, svabbar, såar med stänger, ämbar av läder eller bleck med grepar och ett tåg att bära flera på en gång. Vidare skulle man skaffa järnstöror, kofötter, järnskyfflar, redskapssäck med slangskruvar, bössningar, rindlappar, märlingar, bindgarn, hammare, tång, talja till upphissande av röret genom glugg och fönster, brandlyktor med ljus och tåg i särskilt famntal.

Kap 2 Vad till eldsvådors förekommande hörer §§ 30-75

Det handlar här om farliga husinrättningar och eldfarlig hantering och om varsamt umgående med eld och eldfängda ämnen. Regler för sotning, brandsyn, tornväktare och brandvakt föreslås.

Nödig tillgång till vatten skulle finnas. Offentliga brunnar borde upptagas på från vatten avlägsna gator och torg – så djupa att de under alla årstiders fylla sitt ändamål. Stränderna på åar, kanaler, hamnar och sjöar inom staden bör förses med hamnskoningar, strandgator inrättas och underhållas, utkörsvägar till vatten beredas, pumpstockar utan skoningar lämpligen placeras, så att vattentillgång finnes vid eldsvåda.

Inga uttryckliga förord fanns för stenhus men eldfarliga byggnader och upplag skulle såvitt möjligt skiljas från boningshusen. Riskfri takbeläggning anbefalldes. Brandfria vindar skulle man ha och de var utan boningsrum. Om sådana skulle finnas borde brandbotten anläggas.

Såvitt det sig göra låter skall gatorna bliva reglerade till räta linjer och av tillräcklig bredd, minst 15 alnar och däröver. Planer på nybyggen bör kontrolleras ur eldfarlighetssynpunkt.

Skorstensresning skulle vara betryggande och eldstäder skilda från bjälkar och timmer.

Vissa inrättningar som fodrar stark eldning, bör ej uppföras i tätt bebyggda delar av en stad om de inte ”av sten uppföras och välvda (?) varda” utan bör förläggas utom samhället eller å rymligare platser inom detta. Här avses brännhus, kölnor, badstugor, smedjor, större bagerier, gjuthus, brännugnar. Samma sak gällde färgerier, tjär-, olje- och fernisskokerier samt borde gälla verkstäder där man hanterade eldfarliga ämnen såsom snickerier, vagnmakare, tunnbin-darverkstäder, repslagerier mfl.

Inom städerna fick inte logar anläggas, ej heller fick något rum brukas till tröskning. Dylika ändamål skulle tillgodoses utanför deras staket. Inom hus fick inte under samma tak finnas rum med eldstäder och ladugårds- och foderrum. Ändring i dylika fall borde efterhand ske planmässigt.

Inom varje gatulänga med trähus borde mellanrum finnas mellan dessa på några alnar varvid en byggnad på ena sidan svarade mot ett mellanrum på andra sidan gatan. Dessa mellanrum borde förses med låg inplankning, som vi behov kunde undanröjas, allt för att vid brandtill-fälle svängrum skulle finnas för brandmaterielen.

Då flygelbyggnader skulle uppföras vinkelrätt mot gatulänga, finge det sker blott på en sida av varje gård, så att icke den ena grannens flygelhus kom att sluta intill den andres. På så sätt skulle via släckningsanstalter varje flygelbyggnad kunna angripas. Uthusbyggnader såväl inom en gård som grannar emellan måste befinna sig på minst tre alnars avstånd från var-andra.

Varken på sten eller trähus finge finnas brutna eller mansardtak, eftersom vindsrum alltid in-nebure en brandfara. Vindsgluggar och vindsöppningar borde förses med luckor, fönster eller, om de vore små, inkittade glasrutor, för att ej lämna tillträde åt gnistor. Småningon borde eld-fångda taktäckningar av halm, rör, näver, takved ersättas av slagg, klapper och torv, men helst skiffer, taktegel eller plåtar.

Om stenhus bygges borde välvda källare inrättas. Murarna bör vara tjocka, $\frac{2}{3}$ aln de yttre $\frac{1}{2}$ aln de inre. Trappor bör välvas av sten upp till vinden. Dit bör järndörr leda. Taklagen bör insättas så, att vindsbottnarna blir brandfria, därigenom att de beläggas med murtegel. Vinds-kupor, taknocken, kanten och foten må vara av trä dock belagda med plåt.

Eldstäder och eldrör bör inrättas brandsäkert, de senare tätt kringmurade, av tillräcklig vidd och minst 6 tums tjocklek. Om flera eldrör sammanföres i en skorsten, bör dragningen av dem ej ske på trävirke utan antingen vara sammanvälvd eller ledas på uppförda skiljemurar.

Bjälklagen omkring eldstäder och eldrör bör förses med växelbjälkar till 9 tums avstånd från eldröret; mellanrummet bör därvid vara tätt tillmurat. Spisbottnar få ej vila på bjälklager utan antingen skall det finnas ett öppet valv därunder eller skola bjälkarna under eldstaden bort-huggas, avväxlas och förses med järnrost, på vilket spisärilen lägges; ugnar av kakel och murtegel bör inrättas. Framför alla eldstäder bör läggas stenplattor eller åtminstone järnplåts-betäckning av minst en alns bredd. Framför kakelugnar bör ställas pannor av järnbleck till emottagande av eventuellt vid eldningen utfallande kol. Taken bör gipsas eller åtminstone kalkrappas; golven i kök, brygg- och bagarstugor, verkstäder mm bör beläggas med sten, murtegel eller lera.

Vad beträffar träbyggnader så rör bestämmelserna så gott som uteslutande eldstäder och skorstenar. Ingen timmervägg fick finnas bakom eller invid någon eldstad utan borde den i dessa fall borthuggas eller förses med tegelinramning. Eldstäderna bör vara placerade mitt i byggnaden så att skorstenen kommer att skjuta upp vid takspetsen och ej vid takfoten. Nischer bör på säker uppsättas för kakelugnar. De bör ändå nerifrån uppbära eldrören och skorstenarna. Dessa bör sträcka sig minst 2 alnar ovanför taknocken. Inga rökgångar bör medelst plåtrör dragas genom väggarna.

I verkstäder där brännbara ämnen hanteras bör väggar och tak vara kalkrappade och golven belagda med sten, murtegel eller lera. Inga upplag av dylika ämnen få förekomma å sådana vindar, genom vilka eldrör eller skorstenar ledas fram, om så ändå måste vara fallet, bör de senare kringgärdas av bräder på 1½ alns avstånd.

Väggar, plank och tak skola ej strykas med tjära utan med vitriol och rödfärg såsom utgörande en väsentlig beståndsdel i nu uppfunna eldssläckningsämnen.

Hantverkare bör vara varsamma med trä och hyvelspån och varje afton transportera sådant material till säkert ställe, förrän ljus tändes och eldning sker. Eldfångda ämnen bör ej förvaras nära eldstäder eller öppna skjul utan i källare eller från eldstäder avlägsna packboxar. Så ock för hö, halm, hyvelspån, lin, hampa, näver, tjära, beck, tran, terpentin, svavel, stenkol, salpeter. (För krutupplag fanns en kunglig förordning från 1730). Upplag av ved och virke får ej finnas på gator och i gränder.

Kap 3 Vad vid uppkommande vådeld bör iakttagas §§ 76-93

Tillkännagivande av eldens utbrott sker med rop, klämtning, signaler och trumslag mm.

På sommaren bör framför varje gård en vattenfylld tunna stå, helst på sin kärra eller släpa och likaså på tak och vindar, på torg och vid offentliga brunnar. Vintertid ska brandvakar hållas öppna.

Åkare och formän bör indelas för eldsläckningssyfte, nödigt antal hästar ständigt hållas på stall, även under en tid då de pläga utsläppas på bete.

Hus och byggnaders rivning må ske efter skyndsam överläggning mellan brandbefälet och meddelande till husägaren för bärgningsåtgärder. Sedan kommer husägaren att därför njuta skadestånd av nästa grannas, vilka i vidrigt fall sin egendomar förlora måste, såväl av alla övriga stadens innevånare proportionellt antingen den rivna egendomen är brandförsäkrad eller ej.

Kap 4 Vad som bör iakttagas efter överstånden vådeld §§ 94-103

Brandstodens uppskattning och brandkassor. Undersökning om eldens uppkomst och försummelser vid dess släckning.

Projektet gynnade och framhöll att den tekniska yrkesskickligheten var viktig. Det som här noteras är taget ur Städernas Allmänna Brandstodsbolags jubileumsskrift från 1928. Projektet finns i tryck från Joh. Chr. Holmberg Stockholm 1796.

/Björn Albinson för Värmlands brandhistoriska klubb